

ג'ו ג'ג - גאג הגנה גאג

גגשי הגברה לפעולה החינוכית לחגי ומועדי ישראל בגה"ל

ט"ו בשבט

רקע כללי ותולדות החג

ראש השנה לאילנות חל בתאריך ט"ו בחודש שבט.

מקור החג: ט"ו בשבט מופיע במקורות לראשונה בשם "ראש השנה לאילן" במשנה¹ (מסכת ראש השנה), כתאריך המשפיע על אופן קיום כהלכה של מצוות שונות המוטלות על מי שמגדל פירות וירקות בארץ ישראל, ובהן הביכורים, השמיטה, ונתינת תרומות ומעשרות. בקיום מצוות אלה יש להבחין בין יבול שנה אחת לסמוכה לה, וט"ו בשבט הוא התאריך המבחין ביניהן.

התפתחות סדר ט"ו בשבט: מאז תקופת הגאונים (שלהי האלף הראשון וראשית האלף השני לספה"נ) יש אזכורים לט"ו בשבט בפיוטים ובתפילות לברכה בתנובת גידולי הקרקע. האר"י (המאה השש-עשרה) ציין מועד זה במעין 'סדר' שכלל שתיית יין ואכילת פירות ארץ ישראל ואמירת תפילות ייחודיות. רבי בנימין הלוי ניסח בספרו "חמדת ימים" סדר ט"ו בשבט הדומה לסדר הסימנים המוכר מליל ראש השנה. דבריו הופצו בקהילות ישראל בארצות הבלקן וצפון אפריקה, מבוכרה ועד מרוקו. בקהילות אשכנז הרבו באכילת פירות ארץ ישראל ובירכו על אכילת הפירות.

בתנועה הציונית: במרוצת השנים עם התפתחות ההתיישבות העברית בארץ ישראל הפכה נטיעת שתילי העצים למנהג

מרכזי המסמל הגשמה, חלוציות והתחדשות לאומית של העם היהודי בארץ ישראל לצד הנהגת סדר ט"ו בשבט עם מוטיבים מסורתיים ולאומיים-ציוניים.

חג הכנסת: בט"ו בשבט תש"ט, 14 בפברואר 1949, נפתח המושב החגיגי הראשון של האסיפה המכוננת - הכנסת, הנבחרים הגיעו לירושלים מהשפלה, ובדרכם עצרו בשער הגיא לטקס נטיעת עצים, וכך הפך המועד גם ליום חגה של הכנסת.

שמירת הטבע: לימים קבעה הקרן הקיימת לישראל את ט"ו בשבט כיום לציון שמירת הטבע, וגופי החברה להגנת הטבע הכריזו על השבוע שבו מצוין החג כשבוע הגנת הסביבה המדגיש את הקשר לטבע הארץ ישראלי. בשנים האחרונות גופים העוסקים בטבע וסביבה מעודדים את העיסוק בחינוך סביבתי ואקולוגי בט"ו בשבט.

כיום מציינים את ט"ו בשבט בבתי הספר ותנועות הנוער, בנטיעת עצים וקיום סדרי ט"ו בשבט המשמרים את המסורת היהודית והמורשת הציונית.

ביחידות צה"ל מצוין באמצעות פעילויות חינוכיות מגוונות בהובלת מפקדים, ביניהן פעילויות נטיעת שתילי עצים וסדר ט"ו בשבט יחידתי.

1 "מִשְׁנֵה" הוא שם כולל לשישה קבצים - שישה סְדְרֵי משנה (ראשי תיבות: ש"ס). ובהם דברי הלכה - דיונים בחוקים, בדינים ובמצוות, כפי שנתחברו בידי חכמי ארץ ישראל, הַתְנַאֲיִם, במאות הראשונה והשנייה לספירה. תחילה היו הדברים תורה שבעל פה, שאותה למדו, שינו ומסרו בעל פה מדור לדור. העריכה הסופית של המשנה נעשתה בשנת 220 לספירה (בערך) בידי רבי יהודה הנשיא, שגם מיין את החומר לשישה קבצים - שישה סְדְרֵי משנה (על פי לקסיקון לתרבות ישראל).

מנהגי החג, מצוותיו וסמליו

אכילת פירות יבשים וסדר ט"ו בשבט

בט"ו בשבט נוהגים לאכול משבעת מיני הגידולים שארץ ישראל השתבחה בהם: חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית ותמר. אכילת הפירות השונים מבטאת ומחזקת את **האהבה לארץ**, ועבור **יהדות התפוצות** אכילת הפירות בט"ו בשבט היא אחד המנהגים שמעצימים את הזיקה וההקשר לארץ ישראל.

בעבר, הובלת פירות מארץ ישראל לרחבי העולם לא הייתה אפשרית מבלי שירקיבו, ולכן העדיפו לנייד את הפירות כשהם מיובשים. כיום, על אף האפשרות לאכול בארץ פירות טריים, השתמר המנהג ורבים מעדיפים לאכול בט"ו בשבט את הפירות מיובשים.

לצד סדר ט"ו בשבט המסורתי, החל משנות העשרים של המאה העשרים הונהגו סדרי ט"ו בשבט בהם קראו קטעי שירה וזמר. כך, לצד קטעי התפילה וספרות הקודש שהיוו את הסדרים המסורתיים, נערכו סדרי קריאה הכוללים קטעי שירה ורוח שנכתבו על ידי בני העליות הראשונות.

נטיעות -

התנועה הציונית, אשר הדגישה את המשמעות הלאומית במועדים וסמלים מאוצר הזיכרון והמסורת היהודיים, ראתה בט"ו בשבט מועד לאומי המציין את ההתעוררות הלאומית והקשר אל ארץ ישראל.

המורה והסופר הרב זאב יעבץ בחר בט"ו בשבט כמועד בו יצא עם תלמידיו מזכרון יעקב להיכרות עם נטיעותיה של ארץ ישראל כחלק מהעצמת אהבת הטבע וידעת הבוטניקה. המחנך חיים אריה לייב זוטא קיים טקס נטיעות על ידי תלמידים, שבהמשך הפך לנחלת מערכת החינוך הכללית. בשנת 1925 החלו להתעצב תכניות לימודים ועיצבה נוסחים קבועים לטקסי הנטיעות. החל משנות הששים של המאה העשרים נעשה ט"ו בשבט למועד חגיגי של הקרן הקיימת לישראל.

1 במסמך זה ניתנת התייחסות לעיקרי המנהגים, המצוות, והסמלים של החג. בעם היהודי ובחברה הישראלית ניתן למצוא דרכים נוספות לציון החג.

מסרים מרכזיים בפעולה החינוכית לא"י 62

ערך אהבת המולדת בט"ו בשבט

ט"ו בשבט, בו ארץ ישראל מקבלת משמעות מרכזית, הינו הזדמנות להעצמת תפיסת צה"ל לפיה הקשר לארץ מהווה "אבן יסוד בתחושת השליחות והמחויבות של חייליו לשירות". המועד הוא כולו כולו חגיגת האהבה לארץ ישראל ופירותיה. כביטוי לאהבה לארץ וכפעולה חינוכית להעצמת הזיקה אליה, קהילות רבות ברחבי העולם נהגו לאכול בתאריך זה פירות מארץ ישראל. בשל הקושי לשמר את הפירות טריים בהובלה מארץ ישראל נאכלו הפירות כשהם מיובשים. עבור התנועה הציונית וראשית ההתיישבות הציונית בארץ ישראל ט"ו בשבט סימל את **חזרת העם היהודי לארצו** ושיאו היה במנהג נטיעת שתילי עצים. יצחק שנהר, משורר וסופר, ביטא הלך רוח זה בשירו "השותלים": "כך הולכים השותלים, רון בלב ואת ביד, מן העיר ומן הכפר, מן העמק, מן ההר, בט"ו בשבט...".

לקשר לארץ ישראל חשיבות מיוחדת לשירות הצבאי, והוא מהווה את אחד מערכי היסוד ברוח צה"ל: "אהבת המולדת ונאמנות למדינה"

בפעולה החינוכית בצה"ל יש להדגיש כי לקשר לארץ ישראל חשיבות מיוחדת לשירות הצבאי, והוא מהווה את אחד מערכי היסוד ברוח צה"ל: **"אהבת המולדת ונאמנות למדינה"** אשר לגביו נכתב: "ביסוד השירות בצה"ל עומדות אהבת המולדת והמחויבות והמסירות למדינת ישראל...". הפעילות הצבאית, בשיגרה ובחירום, תורמת לאפשרות מימוש ערך חשוב זה על ידי אזרחי מדינת ישראל.

1 מתוך תפיסת "יעוד ויחוד": "לעם היהודי יש זיקה היסטורית, תרבותית ודתית לארץ ישראל ולירושלים בירת הנצח של העם היהודי. התנועה הציונית לגווניה חתרה למימוש זיקה זו תוך כינון מחדש של עם ישראל בארצו"

ערך השליחות בט"ו בשבט

עבור בני העליות הראשונות, אשר היגרו מארצות הולדתם, היתה משמעות יתירה לכך שכל אחד יחוש **שהוא עצמו בונה את הארץ ומפריח את השממה**, כחלק מה**מאמץ הקולקטיבי למען שיבת עם ישראל לארצו**. משמעות זו קיבלה ביטוי סמלי בנטיעת העצים בארץ ישראל. הנוטע עץ מביע את **המחויבות והמסירות למדינת ישראל ולפיתוחה**, המהוות רכיב משמעותי בערך אהבת המולדת ונאמנות למדינה.

הנוטע עץ מביע את המחויבות והמסירות למדינת ישראל ולפיתוחה... על האדם לקחת אחריות על המצב ולפעול מתוך תחושת שליחות באופן מעשי למען שיפורו

רעיון הקשר שבין האדם לאדמה קיים במקורות יהודיים רבים, ובספר בראשית מצוין כי אחד מתפקידיו הוא לשמור על האדמה ולפתח אותה - "לעבדה ולשומרה" (בראשית ב, טו). יעוד זה אינו מתייחס רק לעבודת החקלאות, והוא מסמל את יחסה הכללי של היהדות לחובה המוטלת על האדם לקחת אחריות על המצב ולפעול מתוך תחושת שליחות באופן מעשי למען שיפורו וקידומו בהיבטי המדע, הטכנולוגיה, הרוח והתרבות.

בפעולה החינוכית בצה"ל יש להדגיש כי משרתים הפועלים מתוך תחושת **שליחות** נדרשים לגלות **אחריות** "תוך גילוי מתמיד של מעורבות, יוזמה ושקידה", ומתוך כך להוות **דוגמה אישית** "בצבא ומחוצה לו". הצלחת החיילים לעמוד במשימותיהם תלויה לא פעם באמונתם בצדקת הדרך, ובהבנתם שה**דבקות במשימה** מגשימה את הערכים להם הם נאמנים.

מסרים מרכזיים בפעולה החינוכית בצה"ל

המשך >>

ערך האחריות - שמירת הטבע והסביבה בצה"ל בט"ו בשבט

בעת החדשה מדגישים בט"ו בשבט גם את דאגת האדם לסביבתו. בשנות החמישים הוקמה החברה להגנת הטבע, ולאחר שהכריזה על ט"ו בשבט כ"יום שמירת הטבע" אימץ משרד החינוך את הרעיון והימים שקדמו לט"ו בשבט נקבעו כ"שבוע הטבע". מימד זה של המועד מתקיים עד היום, והמועד מתייחס גם לחשיבות השמירה והדאגה לטבע הארץ-ישראלי.

בצה"ל, שמירת איכות הסביבה היא חלק ממימוש ערך "אהבת המולדת" ונאמנות למדינה¹. חזון צה"ל להגנת הסביבה קובע: "צה"ל ייתן מענה הולם לביטחון המדינה תוך שמירה על משאבי הטבע והסביבה, על מנת לספק איכות חיים לדור הנוכחי, תוך חתירה להורישם ללא מפגע לדורות הבאים"¹.

אחריות האדם על הטבע מתבטא במדרש קהלת רבא: "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשיי כמה נאים ומשובחים הם, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת, אין מי שיתקן אחריך".

לצה"ל אתגרים ייחודיים בתחום איכות הסביבה: ישנו מגוון של מתקנים בעלי פוטנציאל מזהם (נגריות, נשקיות, מוסכים ועוד), פעילויות אימון ותעסוקה מבצעית בסמיכות לשמורות טבע וריכוזי אוכלוסיה, פיתוח תשתיות ועוד.

בפעולה החינוכית בצה"ל יש להדגיש כי הדרישה מן המשרתים לגלות **אחריות** ולנקוט באמצעים לשימור הטבע והסביבה היא המשך ישיר לדרישה הכללית מהם לנהוג באחריות בכל ההיבטים של עשייתם.

1 מתוך אתר מנהל הגנת הסביבה בצה"ל.

נספח: נקודות מפתח להסדרה

המפקד/ת, כחלק מהיערכות להעברת פעולה חינוכית בנושא חגי ישראל מוצגות לך להלן סוגיות הסברתיות העשויות לעלות על ידי המשתתפים ותשובות הצבא במענה ההסברתי אליהן.

? מה היחס בין נוהג הנטיעות שהתחדש בימי הציונות לבין ערכיו המסורתיים של ט"ו בשבט? האם הוא סותר את המסורת, שלא קבעה חובה כזאת?

! עם העלויות לארץ ישראל בעת החדשה הורחבה היכולת לבטא את הקשר לארץ על ידי נוהג הנטיעות ולא רק באמצעות אכילת פירות יבשים. את הנוהג יש להציג כהדגשה של פן אשר לא התאפשר במשך השנים בהן לא היה ישוב יהודי רחב היקפים בארץ המולדת.

? האם הערכים שצוינו בנושאי המיקוד רלוונטיים למשרתי צה"ל מכל הדתות? למה לציין אותם דווקא בהקשר היהודי של ט"ו בשבט?

! מתוך העיסוק במסורת ט"ו בשבט יש להעצים את מחויבותם של כלל המשרתים לערכים שנזכרו בכל אחד מן הנושאים. ערכים אלו משותפים לכל המשרתים, והמחויבות להם אינה משתנה לפי מוצאו או דתו של המשרת. על פי מסמך "יעוד ויחוד": "צה"ל הוא צבאה של המדינה היהודית והדמוקרטית, שבה הזהות היהודית הינה גרעין הזהות הלאומית של מדינת ישראל". משום כך "על צה"ל לבנות את הזהות הלאומית של חייליו על בסיס הערכים והזיכרון הקולקטיבי של העם היהודי", מתוך הבנה שעיסוק שכזה יאפשר "להם לראות את עצמם שייכים אליה ולהזדהות עימה". תפיסה זו היא אשר הביאה לקביעת "מסורת העם היהודי לדורותיו" כאחד מארבעת המקורות מהם יונק מסמך "רוח צה"ל".

